

АНОТАЦІЯ

Стрелков В. В. Технології легітимації й делегітимації президентської влади в політичному процесі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – «Політологія». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2021.

Інститут президентства в Україні відіграє визначальну роль у сфері суспільно-політичних відносин, оскільки за існуючою традицією саме гарант Конституції й політичні сили, що його підтримують, здійснюють вирішальний вплив на формування та реалізацію стратегічного курсу держави. Проте вочевидь спостерігається неадекватність управління, невідповідність якості влади характеру завдань, що стоять перед країною. Вищі органи влади на інституційному рівні фактично не змінювалися весь період незалежності, перебуваючи поза системою політичної відповідальності.

На сучасному етапі державного будівництва президентська влада в Україні перебуває в стані кризи легітимності з тенденцією до перманентного відтворення. У цьому контексті науковий інтерес викликає питання застосування технологій легітимації й делегітимації президентської влади на політико-правовому та інституційному рівнях.

Метою роботи є дослідження нормативно-правової бази, інституційної структури, процедур і технологій легітимації й делегітимації президентської влади в Україні в контексті демократичної трансформації.

Об'єкт дослідження – проблема легітимації й делегітимації президентської влади в Україні.

Предмет дослідження – напрями, форми і засоби технології легітимації й делегітимації президентської влади в електоральних та позаелекторальних процесах в Україні.

У межах поставлених мети і завдань з'ясовано стан вивчення проблеми (де)легітимації президентської влади в Україні; визначено зміст теоретичних підходів дослідження політичного процесу в контексті технологічного виміру (де)легітимації президентської влади; обґрунтовано методологію дослідження проблеми (де)легітимації влади в політичному процесі; з'ясовано нормативно-правову базу легітимації президентської влади в Україні; розкрито інституційну структуру легітимації владних повноважень та особи глави держави в Україні; виявлено зміст технологій делегітимації інституту президентської влади в Україні в електоральних процесах 1999–2004 рр.; визначено особливості використання технологій делегітимації інституту Президента України на виборах 2010–2019 рр.; розкрито та узагальнено форми та напрями делегітимації Президента України в позалекторальних процесах.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження» розкрито стан наукового розроблення проблеми, її джерельну базу, здійснено теоретичний аналіз політичного процесу в контексті технологічного виміру легітимації й делегітимації президентської влади, обґрунтовано використання методів дослідження. Проблема легітимності політичної влади є одним з найактуальніших питань політологічного дискурсу, підтвердженням тому є наявність широкого кола джерел і наукової літератури. Якщо питання теоретичного обґрунтування легітимності політичної влади адекватно відображено в працях міжнародних та вітчизняних фахівців, то проблема технологій легітимації президентської влади у країнах, які перебувають у стадії переходу від авторитаризму до демократії, потребує подальшого ґрунтового дослідження.

Легітимація влади є різновидом політичного процесу, спрямованого на утвердження влади, набуття нею суспільної підтримки. Водночас легітимація влади є органічною складовою політичного процесу загалом, оскільки влада здатна здійснювати ефективну політику лише завдяки широкій підтримці й схваленню громадян.

Здійснено аналіз та систематизацію понятійного апарату дослідження, зокрема таких понять: «президентська влада», «легітимність», «легітимація», «делегітимація», «технології легітимації президентської влади» та ін.

У розділі 2 «Інституційно-правові засади легітимації президентської влади в Україні» досліджено інституційну структуру та правову природу президентської влади в Україні, їх змістовні характеристики. Нормативно-правова база легітимації президентської влади складається із системи політико-правових норм, законів, процедур і традицій, які сукупно забезпечують відповідний рівень підтримки зазначеного інституту в суспільстві та за його межами. Йдеться, насамперед, про Конституцію України, закони та інші правові акти, які унормовують права та обов'язки глави держави, напрями його діяльності, порядок обрання на посаду та її заміщення тощо.

У контексті (де)легітимації глави держави дуже важливим є електоральний процес, коли претенденти на вищу посаду в державі мають можливість змагатися і проводити комплекс дій з метою власної популяризації і, навпаки, спрямовувати зусилля на дискредитацію своїх опонентів. Цей процес включає сукупність технологічних прийомів і заходів і часто залежить від фінансової спроможності кандидатів, вмінь та навичок членів його команди та виборчого штабу, політичної кон'юнктури тощо.

Інституційна структура легітимації Президента України складається із сукупності державних та недержавних інституцій, установ та організацій. Легітимацією президентської влади опікуються органи державної влади, насамперед Офіс Президента України, до недавнього часу державні адміністрації, пропрезидентські фракції в парламенті, підконтрольні засоби масової інформації й комунікації, політичні партії й громадські об'єднання тощо, лояльні або спеціально створені для підтримки й захисту цього інституту влади.

Легітимація президентської влади також відбувається шляхом ідентифікації суб'єктів суспільно-політичних відносин за ідейно-

політичними або соціально-культурними ознаками, прихильним ставленням громадян до вектору суспільного розвитку, який пропонує глава держави або кандидат під час виконання своїх функціональних обов'язків або під час виборів. Усе це потребує відповідної інституалізації й формалізується під час вироблення стратегічного курсу держави, у нормативно-правових актах, які регламентують порядок формування та діяльності вищих і центральних органів влади, у законах про вибори, про політичні партії, їх програмах і статутах, передвиборчих програмах кандидатів, судових позовах та ін.

У розділі 3 «Зміст і напрями використання технологій делегітимації президентської влади в Україні» розкрито суспільно-політичний контент, зміст, форми та напрями використання технологій делегітимації інституту президентської влади в електоральних процесах 1999–2004 рр. й 2010–2019 рр. а також у позаелекторальний період перебігу політичного процесу в Україні.

Науковий аналіз і розв'язання поставлених у вступі дослідницьких завдань дали змогу сформуванню низку висновків теоретико-методологічного й практично-політичного змісту. Зокрема, високий рівень персоніфікації української політики робить логічним висновки про те, що особа глави держави фактично уособлює собою інститут президентства. Початок активного застосування на виборах Президента України технологій делегітимації припадає на кінець 1990-х рр., що пов'язано із загостренням політичної боротьби, розвитком ринкових відносин, виходом на політичну арену регіональних політичних еліт, утворенням фінансово-промислових груп і кланів, які через систему партійного представництва, депутатський корпус, підтримки «свого» президента тощо намагалися захистити корпоративні інтереси або примножити власні статки.

Застосування технологій делегітимації інституту Президента України на виборах 2010, 2014 і 2019 рр. не уписуються в єдину парадигму і не має багато спільних знаменників, оскільки вибори проходили за відмінних суспільно-політичних умов й обставин, де визначальним став чинник

російської агресії та окупації частини української території. Водночас згадані вибори на відміну від виборів 1999 і 2004 рр. загалом характеризувало зменшення обсягів використання адміністративного ресурсу, фальшувань, «брудних» технологій тощо з одночасним розширенням використання ІТ-технологій, простору віртуальної комунікації, створення мережевих структур тощо.

Специфікою застосування технологій делегітимації президентської влади в українському політичному процесі є їх негативний вплив не лише на особу конкретного політика, але й на інститут президентства як такий, довіра до якого падає разом із падінням рейтингів довіри до конкретного президента.

Масштабність фігури та інституту президентства в Україні обумовлює форми та зміст технологій їх делегітимації з боку контреліти. Технологічні прийоми, засоби, зміст і напрями делегітимації Президента України в позалекторальних процесах значною мірою ідентичні тим, що використовують під час виборчих перегонів, крім тих, що безпосередньо впливають на результати підрахунку голосів, зокрема фальшування, маніпуляції з виборчими бюлетенями, виборчою документацією тощо.

Розмах кампаній, спрямованих на підрив авторитету глави держави, його дискредитацію в очах громадськості, визначають «градус» боротьби між політичними угрупованнями, рівень згуртованості опозиції, чинник міжнародного втручання тощо. Показово, що такі кампанії набувають обертів за рік-два до чергових президентських виборів. Інколи масштабність антипрезидентських виступів, її технологічна складова обумовлені непередуманими й недалекоглядними діями та вчинками президента та його найближчого оточення. Найбільш масштабними виступами проти кандидата в президенти та діючого глави держави стали події Помаранчевої революції й Революції Гідності, які поклали край президентським амбіціям В. Януковича.

Ключові слова: Україна, президентська влада, легітимація, делегітимація, політичні технології, вибори.